

VA-rapport 2004:5

Forskares syn på samtal med Allmänheten

– en fokusgruppsstudie

Slutrapport

Förord

Intresse och engagemang för kunskap och vetenskap är den nödvändiga basen för det snabbt framväxande kunskapssamhället. Men ny kunskap blir inte levande utan fotfäste hos människor; i deras viljor, tankar, idéer och känslor. Därför krävs dialog mellan forskare och den breda allmänheten. Den ideella föreningen Vetenskap & Allmänhet, VA, arbetar för att öka det aktiva kunskapsengagemanget hos de många.

VA skall sträva efter att åstadkomma samtal som utgår från frågor som engagerar människor på deras egna arenor. För att utröna vad samtalens presumtiva deltagare tycker genomför VA studier.

En bred intervjuundersökning av forskares syn på vetenskap och allmänhet genomfördes 2003. **Lena Levin**, fil dr vid Linköpings universitet, har på VAs uppdrag under 2003 och 2004 genomfört en fokusgruppsstudie för att närmare utröna bakgrund och mekanismer bakom forskarnas syn på och beteenden avseende samspel med allmänheten. I denna skrift, VA-rapport 2004:5 **Forskares syn på samtal med allmänheten** – en fokusgruppsstudie, presenteras resultatet av studien.

Undersökningen får gärna citeras med angivande av VA som källa. Denna och övriga studier kan också hämtas från www.v-a.se

Vår förhoppning är att dessa intresseväckande resultat skall ge vägledning och idéer till många insatser för att stärka VA-dialogen och skapa ett brett kunskapsengagemang.

Vetenskap & Allmänhet i november 2004

Camilla Modéer
Generalsekreterare

ISSN: 1653-6843
ISBN 13: 978-91-85585-15-1 (tryckt)
ISBN 10: 91-85585-15-7 (tryckt)
urn:nbn:se:vetenskapochallmanhet-2004-5 (pdf)

Utgivare: Vetenskap & Allmänhet, VA
Box 5073, 102 42 Stockholm
Telefon: 08-791 29 00
Fax: 08-611 56 23
E-post: info@v-a.se
Webbplats: www.v-a.se

Innehåll

1. Sammanfattning	7
2. Introduktion	8
Disposition	8
Populärvetenskap - en bakgrund	8
Forskning och allmänhet	10
Syfte	10
3. Genomförande	11
Metoden	11
Deltagarna	11
Frågorna	12
Analysen	13
4. Resultat	13
Forskarnas syn på allmänheten	13
Forskarnas syn på sig själva	16
Dialogen	20
Forskningskommunikatörerna och deras roll	28
Summering av resultaten	30
5. Diskussion	31
6. Förslag på framtida studier och projekt	35
7. Litteraturförteckning	36

1. Sammanfattning

Syftet med den här studien är att med tidigare intervju- och enkätstudier som utgångspunkt fördjupa förståelsen för hur forskare ser på samspelet mellan forskning och allmänhet. De övergripande frågorna är: Vilka beskrivningar ger forskarna av allmänheten och sig själva? Vad ser de som problem och möjligheter i kontakten med omvärlden utanför forskarkretsar?

Data har inhämtats via fokusgruppssamtal med 24 forskare och två forskningskommunikatörer. Deltagarna kommer från fyra universitet, ett forskningsinstitut och ett företag.

Uppdraget för genomförandet av studien har varit att, genom att få fram rikhaltiga beskrivningar från forskarna, tillföra kunskaper som VA kan ha användning för i sitt fortsatta arbete med att skapa kontaktytor mellan forskare och allmänhet.

På olika nivåer uppstår problem och hinder för en utökad dialog. Följande punkter är de tydligaste och viktigaste hindren som framkommit i fokusgruppsdiskussionerna:

- Forskningskommunikation har lågt värde i meriteringssammanhang.
- Forskningskommunikation kräver tid och engagemang av forskarna. Eftersom forskarna inte får kredit i form av vetenskaplig meritering, prioriterar de hellre andra saker före dialogen med allmänheten.
- Forskningskommunikation kostar pengar. Forskarna säger att väldigt lite resurser avdelas för den 'tredje uppgiften' vid universitet och högskolor. De privatanställda forskarna säger att deras närmaste chefer helst ser att de ägnar sig åt forskningen på heltid.
- Forskningskommunikation har låg status hos de organisationer som finansierar forskning.
- Forskningskommunikation framstår ibland som ointressant eftersom allmänheten inte förstår forskares sätt att kommunicera. Forskare är självkritiska och tvetydiga, på ett sätt som inte allmänheten förstår.

Studien visar också att forskare är misstänksamma mot journalister. Samtidigt säger de att de skulle vilja ha tätare mediekontakter om de kunde få större inflytande över innehållet i det som skrivs och sägs om deras forskning. Forskare vill beskriva hela forskningsprocessen för journalister och allmänhet. I forskarsamhället är metoder och frågor lika viktiga som resultaten. Många forskare vill därför få allmänheten intresserad även av vetenskapens arbetssätt och förhållningssätt.

2. Introduktion

Tyngdpunkten i den här rapporten ligger på dialogen mellan forskare och allmänhet ur ett forskarperspektiv; hur forskare ser på sina kunskaper i förhållande till dem som inte sysslar med forskning och vetenskapligt arbete och hur man resonerar om det som brukar kallas för universitetens och forskningsinstitutionernas tredje uppgift. Studien bygger på fokusgruppssamtal med 24 forskare från olika discipliner och forskningsområden samt samtal med ett par forskningskommunikatörer.

Disposition

Rapporten börjar med ett introduktionskapitel (2) som innehåller en kort bakgrund och syftet med studien. Kapitel nummer tre (3) handlar om studiens genomförande (metod, deltagare, frågor och analys) och i det fjärde (4) kapitlet presenteras resultaten. I kapitel fem (5) sätts resultaten i relation till andra studier och diskussioner om dialogen mellan forskning och allmänhet. Slutligen i kapitel sex (6) ges ett par förslag på fortsatta studier och projekt.

Populärvetenskap - en bakgrund

De dilemman omkring kunskapsförmedlingens karaktär och forskningens dialog med allmänheten som aktualiseras i den här rapporten är inte nya. Problemområdet är, skulle jag vilja påstå, lika gammalt som vetenskapen. Under vissa tidsepoker har dock vissa kunskapsdomäner, och särskilt vetenskapen, varit begränsade till ett fåtal, redan invigda aktörer.

Under medeltiden fungerade professorn som en mästare i ett hantverksskrå. Det blev viktigt att bevara de vetenskapliga hemligheterna från de som inte tillhörde yrket. Användningen av latin som det lärda språket förstärkte skillnaderna mellan de som var innanför och de som var utanför. Vetenskapen kunde alltså därmed få sin styrka genom icke-kommunikation. (Nolin, 1998:17)

I upplysningsfilosofins andra spreds sedan vetenskaplig kunskap utanför de vetenskapliga verksamhetsfälten, men det dröjde till en bit in på 1800-talet innan man började inkludera en bredare publik (allmänhet) som skulle få ta del av vetenskapens landvinningar. Tidigare handlade det snarare om de bildade och allmänheten (Nolin, 1998). I London grundades 1826 *The Society for the Diffusion of Useful Knowledge*, vars uppgift var att sprida vetenskaplig kunskap till nytta och nöje för den växande arbetarklassen som började bli läskunnig (Wikgren, 1998). Det var från mitten av 1800-talet som populärvetenskapliga skrifter började spridas i större upplagor även i vårt land. En viktig orsak till det var att läskunnigheten spreds till en större befolkningsgrupp. Men det finns också studier som pekar på att vetenskapsmännen själva sökte etablera kontakt med en bredare publik för att erhålla erkännande för sin profession och legitimitet för sin vetenskap (Hansson, 1998). Enligt Lena Israel (1998) handlade det om att få möjlighet att på heltid ägna sig åt sin vetenskap och att den skulle erbjuda försörjning och karriärmöjlighet. Det var alltså inte bara för att upplysa allmänheten utan för att göra den till sin bundsförvant som man spred sina vetenskapliga läror till en vidare krets. Vetenskapen blev även en motbild till andliga myter och populärvetenskapen har på så vis också blivit en strategi med politiska

och ideologiska förgreningar. (Hansson, 1998; se även: Yeo, 1993). Allmänheten och dess växande intresse kunde således motivera det arbete som vetenskapsmannen lade ner på sitt arbete och vi kan i detta sammanhang känna igen dagens argument för vetenskapens såväl moraliska som materiella samhällsnytta. Även idag hörs röster från personer som oroar sig för antivetenskap och menar att vissa religiösa eller nyandliga rörelser utgör hot mot vetenskapen och i förlängningen även medför negativa konsekvenser för demokratin.

Karaktäristiskt för den tidiga populärvetenskapen var att den var enkelriktad. ”Det var forskarna som besatt kunskapen och i sin nåd spred spånor över folket.” (Hedquist, 1983:32) Den populärvetenskapliga kommunikationsprocessen skedde i de flesta sammanhang i två steg, där prästen och/eller skolläraren tog emot forskningsinformationen och förmedlade den till en större skara. Man kan också se, från den tidens skrifter, att tilltron var hög till vetenskapliga kunskaper och till vetenskapsmännens förmåga att lösa i stort sett alla problem. (Hedquist, 1983; Wikgren, 1998). Från 1900-talets mitt och framåt har den ökande internationella konkurrensen inom forskarsamhället gjort att forskarna alltmer koncentrerat sina krafter på forskningen (Hedquist, 1983). Samtidigt konstaterades att det har blivit allt svårare att överföra komplicerade forskningsresultat till lättförståeligt allmänspråk. Hedquist påpekar också att det finns exempel på hur populärvetenskaplig verksamhet verkat direkt demoterande vid tillsättning av forskartjänster.

På 1970-talet ålades högskolorna för första gången i lag att informera om forskningens resultat och i högskolelagen från 1997 ges den ’tredje uppgiften’ – d.v.s. samverkan med de omgivande samhället – betydligt större tyngd. Det handlar inte längre om popularisering i betydelsen överföring av anpassad forskningsinformation från en sändare (forskaren) till en mottagare (allmänheten). I den nya lagen betonas högskolornas och universitetens roll som förmedlare av kunskaper men även rollen som mottagare av problem och erfarenheter från det övriga samhället. Detta fungerar emellertid olika på de olika högskolorna/ universiteten och man kan också se att samverkan med andra samhällsaktörer oftast sker mot vissa avnämare och intressenter såsom större företag och offentliga myndigheter och förvaltningar. Kontakten med organisationer inom kulturliv och folkbildning är fortfarande ganska utvecklade och när det gäller kontakten med övriga delar av samhället och med allmänheten är bilden fortfarande oklar enligt Vetenskapsrådet (Alberg & Nyberg, 2004:10).

Under 2003 genomförde Vetenskapsrådet och KK-stiftelsen ett antal seminarier för finansärer, forskare samt informationschefer vid högskolor och universitet där man diskuterade forskares möjligheter att kommunicera sin forskning med en bred målgrupp. I rapporten *Framgångsrik forskningskommunikation – en dialog mellan forskare, finansärer och informatörer* (Alberg & Nyberg, 2004) framkommer att forskarna i grunden är positiva till forskningskommunikation. Allt fler ser också egna fördelar med att kommunicera sin forskning. Vid seminarierna framkom att det finns vissa svårigheter/hinder som måste övervinnas, bl.a. bör man arbeta mer målinriktat med att definiera olika målgrupper för forskningskommunikationen. Andra svårigheter man ser för en vidareutveckling av forskningskommunikationen hänger samman med det låga meriteringsvärdet för de enskilda forskarna och med de potentiella hot man ser i minskade anslag till forskningen. Vetenskapsrådet är inte främmande inför att ställa större krav på forskarna att kommunicera, samt att även följa upp att kraven verkligen uppfylls. Man pekar också på att forskningsfinansierarna och universitetsinformatörerna måste samverka mer.

Forskning och allmänhet

Dialog mellan forskning och allmänhet – vad är det? Forskare och allmänhet – var och hur möter de varandra? Jag har närat mig dessa övergripande frågor som kommunikationsforskare och låtit både begreppen forskning och allmänhet vara odefinierade när jag har kontaktat mina informanter och bett dem delta i en gruppintervju i samtalsform (fokusgrupp) som skulle handla om dialogen mellan forskning och allmänhet. De har förstås förstått att jag har kontaktat dem i egenskap av forskare, men de har inte fått några närmare beskrivningar i förväg om vad samtalet i detalj skulle handla om. Syftet med denna konstruktion var att starta en diskussion i fokusgrupperna som kunde relateras till de uppfattningar, idéer, föreställningar etc. som framträder i sammanhang där forskare diskuterar med varandra – en slags 'kartläggning' av föreställningar från forskarsamhället – men också att forskarna under samtalens gång med hjälp av sina egna erfarenheter och perspektiv skulle utveckla delvis nya resonemang som kan relateras till idéer om kontakten med allmänheten. Det behöver alltså inte enbart vara forskarnas direkta erfarenheter av en dialog med allmänheten, som refereras i fokusgrupperna, utan även framtidsvisioner eller sådana idéer som håller på att utvecklas.

När man ställer en fråga av typen: hur ser du på dialogen med allmänheten? till enskilda forskare får man ofta svar som: 'du menar tredje uppgiften, ja den har vi ju svårt att hinna med här på min institution'. När jag sökte deltagare till fokusgrupperna för den här studien fick jag också en annan slags svar som i någon mån bekräftar detta: 'det är ett intressant ämne', 'jag skulle gärna delta, men tyvärr är jag bortrest de närmaste fem veckorna', eller 'jag har undervisning och konferenser inbokade alla de dagar och tider du föreslår'. En annan förekommande kommentar var: 'tyvärr kan jag inte nu för jag måste ägna hela den här månaden och nästa åt att skriva forskningsansökningar'. Om de här undflyende svaren beror på att forskarna har svårt att diskutera 'tredje uppgiften' eller om de verkligen är så tidsmässigt trängda som deras kommentarer antyder, har jag inget bra svar på eftersom detta kräver ytterligare material som ligger utanför den här studien. Av de 24 forskare som jag har träffat och samtalat med inom ramen för studien har dock ingen enda haft svårt att diskutera dialogen med allmänheten och rollen som forskare. Tvärtom.

Syfte

Syftet med den här studien är att med tidigare intervju- och enkätstudier som utgångspunkt tränga djupare och att öka förståelsen för hur forskare ser på samspelet mellan forskning och allmänhet. De frågor jag söker svara på med den här rapporten är: Vilka beskrivningar ger forskarna av allmänheten och sig själva? Vad ser de som problem och möjligheter i kontakten med omvärlden utanför forskarkretsar? Framförallt handlar uppdraget om att tillföra kunskaper som föreningen VA kan ha användning för i sitt fortsatta arbete med att skapa kontaktytor mellan forskare och allmänhet.

3. Genomförande

Här följer en kort beskrivning av metoden, deltagarna och frågorna i fokusgrupperna samt analyserna av samtalen.

Metoden

I den här studien har data inhämtats via fokusgrupper som är en form av gruppintervju där ett givet ämne fokuseras (därför namnet fokusgrupp). Ämnet och den huvudfrågeställning som fokuseras väljs av forskaren. Samtalet leds av en moderator istället för en intervjuare i traditionell mening. Moderatoren startar samtalet genom att introducera någon form av stimuli för deltagarna i gruppen. Stimulimaterialet kan bestå av t.ex. bilder, medietexter eller ett antal öppna tematiska frågor som man vill att gruppen ska diskutera. Moderatoren håller med minimala egna insatser igång samtalet för att även ge samtalsdeltagarna utrymme att respondera på varandras inlägg, komma med nya frågor och infoga sina egna perspektiv i samtalet. Fokusgruppsmetodens styrka är just att den erbjuder stor frihet för deltagarna att introducera och diskutera det som de själva tänker på och anser vara viktigt, samt att deltagarna interagerar mer med varandra än med intervjuaren/moderatoren (Barbour & Kitzinger 1999, Bloor m.fl. 2000, Morgan 1997, Myers 1998, Wibeck 2000).

Fokusgruppsmetoden bygger på noggrann dokumentation. Samtalen i den här studien har bandats och transkriberats. Vid återgivning av samtalsutdrag i rapporttexten har transkriptionerna stavningsnormerats, men den övergripande samtalsstrukturen har behållits för att så lite som möjligt göra intrång i deltagarnas egna formuleringar.

Mer om fokusgruppsmetoden och användningen av den i detta sammanhang finns att läsa i *Forskares syn på samtal med allmänheten – en fokusgruppsstudie, Delrapport, VA-rapport 2003:5* (Levin 2003).

Deltagarna

Deltagarna i studien består av sammanlagt 24 forskare fördelade på sex fokusgrupper. Plus ett samtal med två forskningskommunikatörer som tillsammans har berättat om sitt arbete.

Deltagarna kommer från: Göteborg, Linköping, Lund, Norrköping, Stockholm och Södertälje. Fyra av grupperna är rekryterade inom universiteten i Göteborg (pedagogik, utbildningsvetenskap), Lund (etnologi, historia, teologi), Linköping (ekonomi) och Norrköping (tvärvetenskaplig forskning: etnicitet, kultur- och samhällsanalys, social omsorg). Två grupper är rekryterade utanför universiteten och består av forskare vid Väg- och transportforskningsinstitutet VTI (beteendevetenskap, fysik, teknik) och läkemedelsforskare vid företaget Astra (naturvetenskap: biologi och kemi). De två forskningskommunikatörerna är knutna till universitetsbiblioteket i Lund.

Rekryteringsfasen tog lite längre tid än vi planerade. Många reser, undervisar, handleder, konfererar, sitter i sammanträden etc. och det har varit ett grannlaga arbete att få ihop grupperna. I tre fall har jag fått ställa in planerade gruppsamtal eftersom flera av dem

som jag stämt träff med på kort varsel lämnade återbud. Det har också resulterat i att ett par av grupperna inte blev riktigt så stora som jag från början hade räknat med. Dock visade sig detta sakna betydelse för samtalen, ett samtal med tre deltagare visade sig vara väl så fungerande och innehållsrikt som ett med sju. Hur många grupper bör då en sådan här studie omfatta för att man ska kunna analysera fram något resultat? Enligt rekommendationer i litteraturen kan allt från tre till tio grupper (även fler i vissa fall) vara relevant antal. Man kan inte generalisera och dra slutsatser om vad olika kategorier av forskare tycker utifrån en fokusgruppsstudie därför är det inte viktigt att täcka in *alla* de större forskningsdisciplinerna. Däremot är det nödvändigt, om man vill säga något generellt om hur forskare i stort resonerar, att ha en så pass stor spridning att personer från flera olika discipliner, forskningsområden, ämnen o.s.v. får medverka med sina synpunkter i fokusgruppsdiskussionerna. En strategi var också att sätta samman grupper där deltagarna hade vissa beröringspunkter med varandra, men helst inte arbetade direkt tillsammans i samma forskningsprojekt eftersom vi ville få igång samtal som inte bara handlade om väldigt kontextuella lokala problem. Även i detta avseende tycker jag att projektet har lyckats. Olika forskningsinriktningar finns som framgår ovan representerade i grupperna, men även olika kön, åldrar och karriärmässiga positioner i forskarsamhället: 14 män och 10 kvinnor; 7 doktorander, 17 disputerade forskare varav 6 professorer, finns bland deltagarna. Samtliga arbetar med forskning. De flesta har också undervisning och handleder studenter och yngre forskare. Andelen forskning/undervisning ser olika ut beroende på var de arbetar. Forskningskommunikatörerna, en kvinna och en man, har inte forskarbakgrund.

Ett viktigt val för den här studien har också varit att låta deltagarna så långt som möjligt vara anonyma. För att inte röja deras identitet undviker jag därför att ge mer detaljerad information om deltagarna på individnivå. Av samma skäl är namnen fingerade i citat från samtalen.

Frågorna

Den här undersökningen fungerar som komplement till andra studier, t.ex. de enkät- och intervjuundersökningar som VA också initierat. Istället för färdigformulerade svarsalternativ bygger den därför på ett litet antal öppna tematiska frågor som introducerades av moderatorn i samband med samtalen. Tanken med detta arbetssätt var att sätta igång samtal om hur forskarna ser på sitt arbete i relation till allmänheten, och att försöka få fram mer rikhaltiga beskrivningar än vad som är möjligt vid enkätundersökningar.

Utifrån de frågeställningar som sattes upp av VA för Forskarstudie 2003, formulerade vi följande frågeteman för fokusgruppsundersökningen:

- hur ser ni på dialogen med allmänheten?
- vad kan man som forskare vinna/förlora på en sådan dialog?
- vad tänker ni på när jag säger dialog respektive allmänhet?
- vad tror ni att folk i allmänhet anser om forskare och deras arbete?
- är det skillnad på hur man ser på olika forskare och olika typer av forskning?
- hur tänker ni om andra forskare och deras kontakter med allmänheten? finns det skillnader mellan olika discipliner? olika karriärnivå/ålder/kön/o.s.v.?
- myndigheters, politikernas, medias betydelse och medverkan: vad anser ni om det?

- vilka typer av frågor lämpar sig för en dialog med allmänheten?
- hur bör en sådan dialog vara utformad för att vara värdefull för såväl forskaren som allmänheten?

Samtliga frågor introducerades i inledningen av samtalet och återupprepades sedan vid behov under samtalets gång. Det ställdes inga krav på att frågorna skulle behandlas i någon viss ordning. Alla grupperna hann inte diskutera alla frågorna lika ingående, men man berörde dem på något vis. Deltagarna i fokusgrupperna kunde också välja att lägga till frågor och egna perspektiv under samtalets gång.

Analysen

Analysen bygger på flera genomlysningar av banden, läsning av transkriptioner, samt genomgångar av de anteckningar som fördes under samtalen. På transkriptionerna har framträdande teman och aspekter som deltagarna framförde markerats. Dessa har sedan sammanställts i nya textavsnitt vilka legat till grund för den här rapporten.¹ När jag presenterar resultaten utgår jag från fokusgruppernas diskussioner och lägger tyngdpunkten på framträdande teman och aspekter på ämnet som återkom i flera av samtalen. Vissa skillnader mellan samtalen som verkar ha med ämnesspecifika kunskaper och erfarenheter att göra, lyfts också fram och diskuteras.

4. Resultat

Både begreppen *allmänhet* och *dialog* blev föremål för diskussioner i grupperna, vilket är ganska uppenbart eftersom jag inte hade givit en tydlig definition när jag sa att samtalet skulle handla om ”dialogen mellan forskare och allmänhet”. Dessutom pratade samtliga grupper om vad rollen som *forskare* infordrade i ett sådant sammanhang. Det är viktigt att veta vad man menar med allmänheten om man ska kunna föra en dialog med den. I flera av grupperna utvecklades nya beskrivningar av allmänheten och dialogen under samtalets gång. Inte sällan användes en distinktion (vad allmänheten inte är) eller ett jämförelseperspektiv (något som liknar det man vill komma fram till).

Forskarnas syn på allmänheten

Nedan följer några definitioner och beskrivningar av allmänheten så som de framträdde i samtalen (inom parentes efter citaten anges talarens forskningsinriktning).

Exempel 1:

A)

Det är ju frågan vad man menar med allmänhet, menar man att det är människor som utan att ha någon professionell anledning direkt kontakter, kommer i direkt kontakt

¹ Delar av den här texten har tidigare presenterats på Erlanderseminariet i Ransäter, 14 juni 2004.

med oss, eller menar man i största allmänhet att forskarsamhället på något sätt står i dialog med samhället. (historia)

B)

Väldigt många är ute exempelvis i skolor, samarbete med skolor till exempel, inom mitt område. (etnologi)

C)

Föreningar av olika slag. (teologi)

D)

Allmänhet är dom som inte är vi, ligger inte det liksom lite i metaforen att man delar upp: här forskning och där allmänheten, och så har man en gammal metafor: vi kan – dom kan inte – pil ditåt...(tvärvet.)

E)

Det är ju en möjlig tolkning, där forskarna mer eller mindre sitter i sitt elfenbenstorn eller som begriper bäst och så förmedlar dom till allmänheten eller som inte förstår någonting, det är ju en vanlig bild. (tvärvet.)

F)

Vi har ju kontakt med företag, huruvida dom är allmänhet, men det kan jag väl tänka mig att jag ser, det är allmänheten. (ekonomi)

G)

Begreppet allmänhet är svårt, men för mig är kontakterna utåt framför allt mot företag, de företag som är knutna till forskningsprogrammet. (ekonomi)

H)

Begreppet allmänhet, för mig tänker jag framför allt kanske på människor i stort, via media då (...) massmedier. (ekonomi)

I)

Vi har ju förmånen att jobba inom ett område som på något sätt berör alla människor, det är väldigt många som, det man slås av är att alla har en åsikt och synpunkter och har ju varit med i en transportsituation så att säga, det finns ju ett grundmurat intresse hos folk i allmänhet. (väg & transport)

J)

Men annars så tänker jag, dom områden som jag har arbetat inom så när jag tänker på allmänheten så får den ofta ett ansikte, kanske tänker jag på någon anhörig (...) det är lättare att sätta sig in i problemet när det får ett ansikte. (väg & transport)

K)

Det är skillnad om man riktar sig till allmänheten eller det professionella fältet, skillnad om det är verksamheter som universitetet organiserar eller erbjuder allmänheten eller om det är verksamheter som allmänheten frågar efter och kanske ringer in och frågar "kan inte någon komma och-" sedan kan man ha mycket sådana diskussioner som privatperson i de miljöer man ingår i, eller hamnar i. (pedagogik)

L)

Allmänheten, då pratar jag om, inte dom som är specifikt intresserade av djurförsök, utan dom vilka som helst ute på gatan, dom vet inte ens hur det går till. (nat.vet.)

M)

Det vi försöker få fram här är att om allmänheten hade lite mer syn in på det som driver ett sådant här företag, moraliskt, ekonomiskt och så vidare och vad som händer, det är klart det är en vinstmaskin, det är det, det har varit så, 30 procent avkastning, vinst, det är mycket pengar, men det drivs tillbaka i forskning stor del av det här, det måste det göra för att man ska överleva, så är det och det fattar dom inte. (nat.vet.)

N)

Sedan trots allt så tror jag det finns ändå olika former av allmänhet, en del kan tänkas vara intresserade inom ramen för speciella fält, även om man inte sysslar med det på akademisk nivå, alltså det finns en sorts allmänhet för en del frågor men det är inte hela allmänheten nödvändigtvis. (tvärvet.)

I likhet med tidigare studier från Vetenskap & Allmänhet (se t.ex. VA-rapport 2002:2) framträder flera allmänheter, ”olika former av allmänhet” som en forskare i den här studien uttryckte det, och det är intressant att försöka utröna vilka de är. De kan sammanfattas i termer av dem som är mycket intresserade av forskning, de som är mindre intresserade och de som inte är intresserade. De kan också betraktas som både individer och kollektiv. En form av allmänhet är de som inte är ”vi”, d.v.s. inte tillhör forskarna. En av forskarna menade att hon såg exempel på allmänheten i enskilda personer som hon sätter ett ansikte på, för att göra dem mer personliga när hon ska utforma sin information. Kontakten med kollektiva allmänheter kan t.ex. bestå i att besöka skolor (dialogen med lärare och elever), eller ge svar till olika föreningar och företag som hör av sig. Ekonomerna framhåller att de har kontinuerlig kontakt med företag och att man bl.a. ordnar ”work-shops”, men att det oftast rör sig om aktiviteter som riktar sig till dem som redan är lite intresserade eller är direkt berörda av forskningen. Etnicitetsforskarna menar att de sällan når den allmänhet som de egentligen forskar för utan att den allmänheten oftast representeras av t.ex. invandrarföreningar, tjänstemän på migrationsmyndigheter eller journalister och medier. Naturvetarna pratar om allmänheten i termer av ”dom” som inte vet hur det går till att göra naturvetenskaplig forskning och många gånger handlar det, menar man, om att allmänheten får en snedvriden bild förmedlad via massmedierna.

Vi kan även göra en uppdelning mellan allmänheter som å ena sidan är eller kan bli berörda av en viss typ av forskning, och därmed också från forskarnas sida anses vara mer intresserade och viktigare att kommunicera med, och å andra sidan dem som inte berörs alls och därmed inte är lika angelägna för forskare att försöka hålla regelbunden kontakt med. Ganska många av forskarna beklagar att de sällan når den allra viktigaste delen av allmänheten, den som är berörd av viss forskning men som inte är så intresserad av att självsöka kontakt. Den här delen av allmänheten, tror man sällan läser vetenskapliga rapporter eller nyhetsartiklar om forskning. Men allmänheten kan också överraska forskarna genom att visa sig där de minst anar, och den kan överraska med att vara både intresserad, engagerad och kunnig. Jag återkommer till detta, men först ska jag presentera forskarnas syn på sig själva.

Forskarnas syn på sig själva

I fokusgruppssamtalen problematiserar forskarna även sin egen roll och där urskiljer jag tre olika nivåer. För det första pratar man om den enskilde forskarens kontakter utåt, mot t.ex. enskilda personer, föreningar, massmedier. För det andra diskuteras i termer av att forskargrupper/institutioner har olika företag, skolor och föreningar som samarbetsparter vilka man i viss mån också ser som avnämare till den egna forskningen. För det tredje pekar man på forskarsamhället i ett större sammanhang, där det sägs att det pågår en sorts dialog med det övriga samhället (allmänheten). I det senare fallet pekar man på en mer abstrakt diskussion och en metaforik, t.ex. den om forskarsamhällets elfenbenstorn eller att förståelsen av forskning är något alldeles speciellt. Forskaren får i dessa diskussioner rollen som expert som ska förmedla forskningsresultat som kan lägga saker tillrätta. Det handlar då mindre om interaktion och mer om en slags överföring av information, och om man hårdrar går den i riktning från dem som vet till dem som inte vet. I metaforen om den allkunnige forskaren som befolkar forskarsamhället är det forskaren som utgör avsändare och allmänheten som fungerar som mål och mottagare av informationen. Det blir problematiskt om metaforen om den allvetande forskaren också kommer att gälla i de mindre sammanhangen, utanför forskarsamhället, i de konkreta vardagsituationer där även forskaren lever och verkar på samma villkor som allmänheten. Även i privatlivet betraktas man nämligen ibland i egenskap av forskare som någon som kan svara på alla möjliga och omöjliga frågor. Nedan pratar forskarna Nils och Niklas (som heter något annat i verkligheten) om hur rollen som forskare spiller över på privatlivet och att de också vill kunna delta i en diskussion som bara vanliga människor:

Exempel 2:

- Nils   Jag tänkte på det, forskare måste ju vara ganska, ett ganska situationellt åtagande alltså. Man kan ju inte vara forskare i hela sitt, eller under hela dygnets perioder eller alla timmar. Men även i privatlivet hamnar man ju, särskilt om man har sådant forskningsämne som vi har som behandlar migration eller sådana saker, det finns ju miljoner experter på migration och när dom där frågorna kommer upp jaha ”vad tycker du ska vi inte verkligen ha stopp på invandringen nu?”, då förväntas man liksom inta en motsatt position.
- Niklas   Mm, ”lever dom inte bara på socialhjälp och på oss?” och ”hur kan du försvara något sådant?”
- Nils   Det är klart, man antar självklart att jag som forskare ska gå i motargumentation, ja det är klart att det kan jag ju göra, men hellre då som privatperson egentligen.

Att bli tillfrågad på det här viset är något av det svåraste man möter i kontakten med allmänheten, menar de. Frågan är redan formulerad av någon annan, utifrån en väldigt allmän och förenklad diskussion som i det här fallet handlar om ”dom” invandrarna kontra ”oss” svenskar. Detta är en omöjlig fråga att besvara och de hamnar bara i en trängd position om de ska försöka formulera om frågan så att den går att svara på. Om man ska vara med och besvara frågor i egenskap av vetenskapsman/forskare så vill man också få en fråga som är formulerad utifrån ett perspektiv så vetenskapen får betydelse. Vetenskapliga svar går inte att placera ut i största allmänhet för frågorna och svaren hänger intimt samman. Det finns en forskningsfråga, en forskningsmetod och en forskningsprocess

som forskarna i det här samtalet ville få möjlighet att tydliggöra även för allmänheten. Processen ses som en del av svaret. Enligt forskarnas föreställning är frågan om *hur* han/hon har kommit fram till sitt resultat lika viktig som resultatet. I nästa exempel frågar sig forskarna om det över huvudtaget går att få respons för ett sådant perspektiv hos journalister, allmänhet och politiker.

Exempel 3:

- Norman Det dom berättar om bara, kan det bara vara resultaten då och inte liksom våra metoder och allmänt sett våra perspektiv?
- Niklas Jag tror att det möjligen kan intressera folk för att senare gå vidare. Men det är en optimistisk bildning, en optimistisk tanke över huvudtaget.

I detta avseende är forskarna i fokusgrupperna förvånansvärt pessimistiska. De tror inte att massmedier och allmänheten, kanske inte heller politikerna, kan vara intresserade av att ta del av forskningsmetoder och tidigare teorier som forskningen grundas på. Såvida inte materialet, metoderna och teorierna presenteras i dramaturgiskt attraktiv och rolig form. Ett par av grupperna gör sig lustiga över hur politiker försöker uppnå folklighet och popularitet genom att sjunga i TV, spela teater i barnprogram etc., och påpekar sedan att dit har inte forskningen nått, ännu. Politiker tappar inte förtroende, förlorar inte sin kredit i de egna (politiska) kretsarna, genom att göra så, men om en forskare skulle leka med en låtsasfigur i ett barnprogram (vilket statsministern tydligen lär ha gjort vid något tillfälle) så skulle framtiden som forskare undergrävas, menar man.

När forskarna i den här studien pratar om forskare i generella termer förekommer dock ett stort mått ironiserande och självkritik. Jag återger nedan ett utdrag där en av forskarna (som även har en yrkesbakgrund som journalist) uttryckte ganska skarp kritik och dessutom själv blir ömsom kritiserad, ömsom uppbackad av de andra i samtalet. Hon beskriver en dialog med en forskare, som hon kan ha haft i egenskap av journalist:

Exempel 4:

- Paula Media ändå som frågar efter och vill intervjua forskare, men det där tycker jag är spännande för nu har jag ju erfarenhet från båda sidsarna och jag tycker att när man intervjuar forskare då tycker jag det är oerhört komplicerat att få det, att få forskare att bli nöjda. "Nej det är inte riktigt så" och "vi måste nyansera det lite mer där" och "om du, nej så mycket kan jag inte säga, det resultatet har jag inte fått ännu." "Men vad, det här, du kan väl säga något lite ändå? du kanske ser något incitament eller så vinkel på något?" "Nej det kan vi inte säga." Men till slut "vad ska jag säga då?" Till slut blir jag nästan arg på den här forskaren: "jag vill inte intervjua dig och du inte kan säga bu eller bä om någonting."
- Pernilla Men nu ska du inte vara som journalist.

Paula Jo men om man tänker sig tvärtom, kan jag också tycka att det är lätt att hamna i ett språk som plötsligt fjärmar och det är en massa diskurser och hegemonier och konstiga liksom saker som hoppar ur munnen på en, att man blir fartblind i vad det är för sorts språk man använder. Och det finns en fjärmning och också det här ”jaa det där vet jag inte riktigt ännu” och ”det kan jag inte belägga” och ”det kan jag inte stå för nu.” Så blir det, alltså det är väldigt svårt att tala, att behålla sitt eget språk och det här är ett problem, därför att det är klart att man behöver ett fackspråk och samtidigt så finns det andra ord som betyder samma saker så jag tycker att kommunikationen i media det är en komplex sak, eller vad tycker ni?

Pernilla Mm, det är en pedagogisk...

Paula Ja det är en pedagogisk fråga.

Paula använder ironin som redskap men har en allvarlig mening med det hon säger. Hon pekar på att det är en pedagogisk utmaning och en komplex sak som man måste lära sig hantera i stället för att dra sig undan med kommentarer om att inte kunna belägga eller inte ha hunnit kontrollera sina resultat tillräcklig noggrant. Medierna kan inte vänta, det vet hon av egen erfarenhet, och om inte forskaren formulerar sig nu så gör journalisten (eller någon annan på redaktionen) ändå en nyhet utifrån vad man redan vet. En del forskare är allvarligt bekymrade över den hantering de får i medierna, att deras forskning förenklas och fördunklas, samt att de själva kan komma att framstå som ointresserade och tråkiga när de vill förtydliga och ge en bättre bild av vad det är de håller på med. Samtidigt har de ju faktiskt valt att bli forskare därför att de vill undersöka det som är komplext och svårtolkat. Paula som känner till båda sidorna av den här problematiken kan kosta på sig att ironisera över både journalisternas nyhetsiver och forskarnas inbundenhet.

I samtalet med väg- och transportforskare fann jag en större beredskap inför kontakten med massmedier, där uttrycktes både erfarenhet och en genomtänkt inställning till t.ex. pressinformation. Man berättade att i stort sett varje projekt har en budget och tidsmässig plan för massmediekontakter. Det är något som de pekade på att de har lärt sig hantera genom åren, eftersom väg- och transportsäkerhet är av stort intresse för i stort sett alla människor.

I ett par andra grupper pratade man om forskare och forskning i samband med kändisskap. Det skedde i termer av att, antingen är man en okänd, tråkig forskare eller så profileras man som kändis. När forskare blir populärvetenskapliga kändisar som framträder i TV har de inga problem att få formulera sig. Vissa skriver romaner o.s.v. parallellt med att de bedriver inomvetenskaplig forskning men det krävs både talang och mod för att lyckas med det. I detta sammanhang nämns bl.a. historiker som Peter Englund och Dick Harrison, men även mer journalistiska försök att göra vetenskap som man förknippar med Herman Lindqvist. Men som jag nämnde tidigare, tycks det finnas en gräns för hur folklig och underhållande en forskare får bli:

Exempel 5:

- Niklas Det var inte en människa som var intresserad av historia, förrän Herman Lindkvist och andra slog till och nu så säljs dom i massupplagor, på något sätt så har ju där blivit en direktkontakt, mellan forskare och allmänhet och det var till och med någonting som jag inte tror någon historiker av facket i sin vildaste fantasi hade föresvävat sig att någon människa kunde vara intresserad av något så djupt och i grunden tråkigt.
- Nils Och nu tycks ju också liksom, historiska institutionens görande ha blivit någon slags dokusåpa i allmänhetens intresse, det är ju någon sorts dokusåpa.

Återkommande i alla samtalen är också forskarnas självkritik. Forskare är dåliga på att informera och kommunicera vilket ett par av läkemedelsforskarna uttryckte så här:

Exempel 6:

- Lennart Vi är ganska outvecklade på att kommunicera till allmänheten, rätt plats, rätt tid och till rätt person (...)
- Lars Jag tror vi är lite skyldiga själv i de här med forskningskommunikationen, vi är väldigt, väldigt försiktiga. Oavsett om vi jobbar på privatägt bolag eller inom akademi eller vilken annan institution som helst. Forskare är alltid väldigt försiktiga, man har fått dom resultaten men man måste bekräfta det sexhundra gånger, innan man vågar säga någonting och ännu längre innan man går ut och säger det här kan ge möjligheter till det och det. Vi är väldigt självkritiska.

När forskare betraktar sig själva är de självkritiska, och det hör troligen samman med att det så att säga ingår i uppdraget som forskare att vederlägga sina resultat. Forskarnas självkritiska hållning kan göra att allmänheten inte känner igen sig i retoriken. Sättet som forskare kommunicerar liknar inte annan kommunikation i samhället, där det handlar om att framhäva sig själv och sitt arbete. Forskare framhäver sig visserligen också, men oftast sker det då i förhållande till varandra och det sker med en viss typ av retorik. Ett vedertaget sätt att kommunicera i forskarsamhället kan inte alltid förstås av en utomstående.

Vi har också att göra med olika sorters forskning och olika typer av forskare, vilket lyser igenom i samtalen. Framför allt definierar sig vissa forskare i relation till sin uppdragsgivare, det handlar t.ex. om hur resultaten kan och får hanteras beroende på om man arbetar på uppdrag från privata företag inom industrin eller om man arbetar med s.k. akademisk forskning. Villkoren kan verka olika mellan olika discipliner och områden vilket också formar det forskarkollektiv som verkar där. Men när man har diskuterat en stund kommer flera av grupperna fram till att skillnaderna har minskat de senaste åren och att de fortsätter att minska.

Exempel 7:

- Lennart Skillnaden mellan akademien och industrin har blivit mindre, hård konkurrens, drivkraftig forskning där också. Det är en överlevnadssak. Du vill inte ut vifta med resultat för tidigt på grund av konkurrens. I Amerika är det livsfarligt att släppa någonting på en kongress, som inte är publicerat, eftersom det är affärsverksamhet. På KI (Karolinska Institutet) det är affärsverksamhet, det är små företag som måste försörja sig, de har anställda och de lever på sina resultat, exakt samma sak som här, det är ingen skillnad.
- Lina Ja det är ju mindre och mindre statliga anslag till grundforskningen så dom har ju också mycket uppdragsforskning, så det är tufft.

Man framhåller också hur viktigt det är att kunna förklara för allmänheten vad som driver forskaren framåt i sitt arbete. Det är inte huvudsakligen ekonomiska faktorer som driver, forskare är ofta idealister som drivs av sin nyfikenhet. Paradoxen ligger i att man måste ha god ekonomi i forskningsprojekten för att få gå vidare, och för att ha pengar till nästa forskningsprojekt.

Exempel 8:

- Lina Om man samtidigt pressas av myndigheterna att priserna måste gå ner. (...) Där är också en konstig grej, patenntiden på läkemedel är 20 år från det att man patenterar substansen ursprungligen och sedan tar det femton år innan det kommer ut på marknaden så man har fem år kvar. Om man tittar på copyright, en dikt eller något så är det...
- Lennart 40 år.
- Lina 50 år efter död eller någonting sånt där och även om man håller på med en dikt, innan den är final, så kostar det inte det lika mycket som det kostar att utveckla ett läkemedel.
- Lennart Och jag tror inte att folk känner till det.
- Lina Nej precis.
- Lennart Det är det som är kruxet. Så att om det vi försöker få fram här är att om allmänheten hade lite mer syn in på det som driver sånt här företag, moraliskt, ekonomiskt och så vidare och vad är det som händer. Det är klart det är en vinstmaskin, det är det, det har varit så, 30 procent avkastning, vinst, det är mycket, mycket pengar, men det drivs tillbaka i forskning stor del av det här. Det måste det göra för att man ska överleva, så är det och det fattar dom inte.

Dialogen

Hur förhåller sig då forskarna handlingsmässigt till allmänheten/allmänheterna; hur formulerar, skapar och vidmakthåller man kontakt i sin dagliga verksamhet? Hur kan dialogen se ut (om vi bortser från det fåtal som blir populärvetenskapens kandidater)?

En av grupperna (ekonomerna) pratade om "intressenterna" och "praktikerna" som blir

berörda av ett visst forskningsresultat, i termer av "halvallmänhet". De är så att säga redan involverade i forskningen. Forskaren utgår kanske från deras frågor och problem och man är också mån om att kommunicera sina resultat mot dessa intressenter och praktikergrupper.

Exempel 9:

- Emil Vi ska i mitt forskningsprojekt, som jag är med i, som handlar om kommersialiseringsfasen av nya innovationer, nya produkter, hur man ser på teknik, teknologi. Då har vi, det är mer allmänt då, det vi mer specifikt har tittat på är nya säkerhetsapplikationer inom fordonsindustrin och nya sätt att förstärka fordonssäkerheten. Och hur dom här tas till eller hur man tänker i marknadstermer i dom här nya sätten. Vi ska ha en workshop den här månaden, så det är en typ av kommunikation då, men då har den här inbjudan gått ut till dom företag som har varit med och givit finansiering, på olika sätt blivit knutna till projektet framför allt genom finansiering, så det är någon slags halvallmänhet
- Eva Men det är ändå kontakt med yttvärlden om man säger så.

Även de andra grupperna berättar att man åtminstone ibland utgår från allmänhetens problem och en del menar att de forskningsfrågor som formuleras uppstår ur frågor man får från "fältet". När pedagogerna pratar om fältet menar de skolorna och dem som finns i den miljön (lärare, elever, föräldrar, skolledare, m.fl.). Dialogen med allmänheten börjar i frågor men kan också leda till nya frågor:

Exempel 10:

- Pernilla Jag säger så här: det beror på var du lägger ordet dialog, därför att en dialog börjar ofta med den första frågan och det kan vara till exempel allmänhetens första fråga till mig
- /---/ och sedan så kan man ju säga då, att ett slags svar är ju när jag så att säga kan presentera någon typ av svar, men det är ju bara fortsättningen till vidare frågor, så mitt svar är ju att det måste pågå.

Att fånga upp frågor från allmänheten och göra dem till forskningsbara frågor är en bra sak, det är forskarna i den här studien fullständigt överens om men däremot är man inte helt överens om i vilken mån det är riktigt att avkräva samhällsengagemang från forskarna. Vad ska forskarna göra med sina resultat? Ska man enbart lämna över dem till företag, politiker, medier och allmänhet eller ska man också föreslå konkreta användningsområden? Eller borde man kanske till och med vända på frågan och säga att forskare i egenskap av sakkunniga skulle kunna avkräva t.ex. politikerna beslut som går i linje med det som forskningen har visat?

Exempel 11:

Petra Jag tänkte på den distinktionen du gjorde där mellan det professionella fältet och allmänheten. Det kan ju vara ganska listigt för det jag var inne på här det var just hur mycket som, om man betraktar det professionella fältet som allmänhet så är det ju, här i en sådan här institution ganska mycket kontakt mellan forskare och allmänhet och inom den nya lärarutbildningen så är det storföreläsningar. Och där är det ofta seniora forskare som har storföreläsningar, så att där får dom ju lyssna till den personens, kärnformuleringar. Men något som jag retade upp mig på när jag var på fältet själv var ju detta att jag tyckte att forskarna hade väldigt lite, tog väldigt lite parti för, eller gick in och problematiserade politiska beslut till exempel som togs. Det kan man fortfarande se, alltså fjolårets ganska stora besparingsförslag i Göteborgs kommun på grundskolorna genererade inte en enda artikel från den här institutionen.

/---/

Paula Finns det inte någon sådan där gammal mall eller på sätt och vis, att man som forskare ska vara neutral, vara väldigt underbyggd och man ska inte gå ut i debatter, för det är inte forskningsmässigt eller? vad tycker ni?

Pia Forskning och vetenskap är ju politik.

Paula Jamen, jovisst men det erkänns inte.

Pia Det är det ju.

Paula Jag kan hålla med dig om det men så är det ju inte när, när det kommer till kritan så går ju, jag menar är det några som lyser med sin frånvaro i en pedagogisk debatt i media så är det forskare, pedagogiska forskare, tycker jag.

/---/

Per det bygger på institutionell praxis och den är olika på varje universitet och säkert på varje universitetsstad också. För att som behövs i kommunikationen mellan vetenskap och allmänhet det är att man måste ha något slags gränsobjekt, för att använda ett vetenskapssociologiskt betraktelsesätt, och gränsobjekten utgörs ju av just dom frågeställningar som är aktuella och för någon slags allmänhet, där det forskas om just de frågorna eller strävan efter att lösa dom frågorna. Och dom är ju dom gränsobjekt där man kan mötas, där båda områdena kan mötas på ett mer okonstlat sätt, i de termer vi har tidigare talat här också, och jag tänker på ett sådant gränsobjekt, om man tittar på det rent historiskt är ju vår kärnkraftsomröstning ett sådant. Där Brante har skrivit ganska mycket om också just kärnkraftsfrågans vara eller icke vara då också, då den fungerar som ett slags gränsobjekt.

Petra Men vad vill du ha sagt mot vad vi gör här?

Per Jomen det är det jag menar att där möts, det är där vetenskap och allmänhet kan mötas på så att säga något så när, lika mark eller under lika, likvärdiga förhållanden. Det finns en efterfrågan som är intressant för allmänheten, att få svar på dom här frågorna eller få lösning på ett problem. Där det då finns ett antal forskare som just har arbetat med den här strävan efter den här lösningen eller svara på de här frågorna.

- Petra Skulle ett sånt gränsobjekt till exempel kunna vara ute i en stadsdel, där finns ett brukarråd och där finns föräldrar och föräldrarna läser en kvalitetsgranskningsrapport gjord av forskare här i huset, och då ringer dom här föräldrarna till forskarna och säger "kan du komma för att vi tycker att politikerna är, gör något fel" eller "att rektorn fattar felaktiga beslut och det här står ju också i er rapport här?" Är det en sån situation?
- Per Ja det är ett sådant gränsobjekt som jag menar.

Den diskussionen mynnade sedan ut i en annan diskussion som handlade om vetenskapens kredit och hur det kommer sig att den så kallat tredje uppgiften kommer i tredje och sista hand. Forskaren får inte kredit i vetenskapssamhället för den typen av aktiviteter och kan i värsta fall också bli förknippad med politiska rörelser som han/hon inte vill bli förknippad med. Även ekonomerna och naturvetarna pekade på att det finns en sådan risk och hur man kanske gör för att undvika att bli språkrör för en politisk rörelse.

Exempel 12:

- Emil Man kan ju försöka hålla isär det så mycket som möjligt men på något sätt så, det ju svårt i sig själv och sedan så kan man bli placerad av andra och lite grann misstolkad av sina antagonister. Men kanske att man inte vill bli, alltså är man väldigt förekommande i media så blir man liksom en, förknippad med en politisk åskådning eller grupp eller, ett forum på något sätt och att man lite grann drar sig för det för att det passar dåligt in i sin forskarroll.

Ett sätt att undvika bli experten/språkröret för en viss politisk åsiktsbildning (enligt både ekonomerna och naturvetarna i den här studien) är att helt enkelt inte ställa upp i vissa sammanhang, och där gäller det även att undvika vissa massmedier.

I ett par av de andra grupperna började man prata om vari de egna kontakterna med allmänheten bestod och kom därefter fram till att alla forskare nog inte har samma uppfattning om vad som är allmänheten. Därmed har man också olika förhållningssätt gentemot allmänheten, men alla har nog en allmänhet som är viktig för just dem. Samtalet ledde fram till att var och en kunde beskriva *en eller flera allmänheter* som betraktades i förhållande till forskarens vardagsverklighet och kunde relateras till den egna verksamheten. Frågan: Hur sköter "jag"/"vi" dialogen med allmänheten? låg där implicit. När man pratar om "vi" är det dels ett "vi" som kan relateras till den egna forskargruppen/institutionen, dels ett "vi" som omfattar t.ex. ämnet/disciplinen. Historikerna nämnde t.ex. populariseringen av historieämnet och vissa personer som man menade blivit upphöjda av medierna och allmänheten till favoriter och förespråkare för hela ämnet. Att allmänheten blivit intresserad av historieämnet var just dessa personers förtjänst. Samtidigt har också flera forskningsprojekt och forskare, i utkanten av de kända projekten, blivit uppmärksammade samt blivit tilldelade ekonomiskt stöd av forskningsråd etc., tack vare vetenskapens kändisar och allmänhetens intresse för dem. Ett stort allmänintresse och en offentlig fokusering av ett ämne är inte fel, menar de. Men det måste också få finnas utrymme för "smala" forskningsprojekt, vilka inledningsvis från samhällets perspektiv kan verka både ointressanta och utsiktslösa. Det breda allmänintresset och det uppenbart samhällsrelevanta får inte utgöra kriterium för all forskning eftersom man då riskerar att gå miste om sådant som ännu inte har upptäckts. Den devisen gäller såväl naturvetenskap

som samhällsvetenskap och humaniora, var man överens om.

Vid sidan av det breda allmänintresset finns också de grupper och individer ur allmänheten som man inte tänker sig ska vara intresserade av vad forskarna gör och/eller inte anses vara berörda, men som kan överraska med sina kunskaper och sitt engagemang.

Exempel 13:

- Niklas ... en intressant diskussion, jag satt och bläddrade i en bok jag hade fått, Beevors Stalingrad eller något sådant. Och så var det någon skinnskalle som kom fram till mig på tåget och det tyckte han var en jättebra bok, och den är så teknisk så man kan bli oerhört matt och så späckad med fakta, men han hade tydligen memorerat, och jag hade ju inte hunnit läsa den ännu så jag var ju väldigt dålig även om jag möjligen ska vara expert som historiker. Alltså jag menar emellanåt finns det ett intresse som tycks kunna, men det är ju inte alltid man lyckas mobilisera det egna intresset och vi vet egentligen inte riktigt varför folk blir entusiaster för någonting.
- Norman Men hur kändes det då när det kom fram en skinnskalle där med en historisk bok?
- Niklas Nej det var jag som satt med den och så kom han förbi och frågade om han fick slå sig ner. Nej han var jättetrevlig och det blev en djup och lång diskussion om vilket inte är mitt ämne, militärstrategi och gud vet allt. Sedan misstänker jag ju att han har kommit in på det från en helt annan vinkel, att han har varit intresserad av uniformer, symboler och kanske också nazism och så vidare, men egentligen var han fullt vettig i sitt resonemang om krig och om hur det kunde tänkas vara så det är möjligt att det hade hjälpt honom lite med att läsa om det hela.

Till forskning hör att tillfredsställa intellektuell nyfikenhet, ge förklaringar till och i viss mån även förutse företeelser och tendenser, levandegöra och belysa, skapa förståelse för olika kulturer och livsformer, kritiskt granska förutsättningarna för människors levnadsvillkor. Forskare har till uppgift att sakligt och kritiskt studera saker som sker i samhället, även föreslå och medverka till förändring och utveckling. Till denna domän hör också att man bör systematiskt reflektera över sin egen verksamhet och granska de egna resultaten med samma saklighet och kritiska ansats. Detta resulterar ofta i att man vänder och vrider på frågorna och argumenten, forskare lägger fram sina resultat med vissa förbehåll och presenterar inte sällan både det uppenbart entydiga och det mer tvetydiga och komplexa med samma betydelsegrad. Det tillhör forskningens kommunikativa former: att problematisera, att relatera och att växla perspektiv för att belysa frågan från olika håll. Forskningen är i sig mångfacetterad och den kan mycket sällan rapporteras i ett fåtal meningar.

Forskaren som gjorde sitt bästa för att förklara hela sitt projekt på tio minuter i en intervju med en journalist och sedan såg sitt bidrag nerklippt till 20 sekunder i sändning, kommer inte gärna till nästa intervjutillfälle. Åtminstone inte om han/hon tycker att det är fel avvägningar som gjorts när man har skurit i materialet. När jag frågade fokusgruppen som diskuterade detta, om den tyckte att man skulle medieträna forskare blev svaret att man också skulle vilja se forskningstränade journalister. En av forskarna berättade också hur hon hade haft svårt att rekrytera intervjupersoner eftersom alla inte förstod skillnaden mellan forskningsintervjuer och journalistiska intervjuer. Alla fokusgrupperna pratade

länge och initierat om massmedierna; där journalistiken är ett filter, som förmedlar, men också ibland förvränger och förenklar för mycket. Naturvetarna säger att de är glada över att vara forskare, för annars skulle de inte kunna veta att så mycket som förmedlas av massmedierna inte är sant.

Exempel 14:

- Lisbet För mig är dialog något där två parter är involverade. Nu känns det som, för vår del händer det mycket att informationen kommer till allmänheten via journalister. Precis som du säger, man är glad att man är forskare, man läser en artikel i tidningen helt plötsligt. Jag ser väldigt lite av direkta kontakter (med allmänheten).
- Lina Mm, och journalisterna får ju dessutom ofta sin information från analytiker eller någonting som i sin tur, feltolkar.
- Lisbet Exakt den kommer ju snedvriden många gånger.
- Lina Spridit informationen...
- Lisbet Den är presenterad på ett visst sätt som inte alltid är korrekt, mycket spekulationer är det.

Men man såg inte medierna som odelat problematiska utan också som möjligheter, eftersom det ingen annanstans går att få så stort genomslag. Forskarna pratade också om att de i vissa fall inför stormöten och liknande oroar sig för vad allmänheten ska säga. Det finns ett kunskapsglapp (från båda håll) som gör att man inte alltid förstår varandras perspektiv och har svårt att mötas i en riktig dialog. I stormötesformatet blir det också gärna så att forskaren får svara på frågor från auditoriet, och att det formuleras sådana frågor som är svåra att besvara från en vetenskaplig position. En sådan diskrepans kan också finnas mellan forskaren och massmediernas medarbetare:

Exempel 15:

- Henrik Jag återvänder till det, media är inte allmänheten. Det är ibland en självutnämnd allmänhet, men dessvärre så kan det ju vara en nödvändig väg att gå för att nå allmänheten. Då är det svårt, jag vet många som tycker att varje gång man talar med en journalist har man ju tagit en stor personlig risk.
- Hanna Jaa.
- Henrik Hur intelligent och intresserad den här personen än verkar vara, och det gäller verkligen att kontrollera, försöka kontrollera...
- Hanna Texten.
- Henrik ...vad som sänds eller skrivs, så det tror jag många är, många är mycket räddare för journalister än för allmänheten.

Trafikforskarna som har mycket kontakter med allmänheten hade löst det så att vissa personer tar större ansvar för mediekontaktarna. De förklarade det med att inte alla vill och inte heller är så bra på att uttrycka sig i medierna. Det finns också konflikter mellan forskningen och allmänheten som de lyfter fram. I nästa exempel pekar de på att det kan ta tid innan allmänheten accepterar vissa arrangemang och viss forskning.

Exempel 16:

- Vendela Men visst har vi haft bekymmer. När det gäller dom här kameraskåpen, det var väl inte så där alldeles lätt att få acceptans hos allmänheten för att vi skulle sätta ut kameror längs med vägarna och övervaka vilken hastighet dom hade och ta kort på dom som körde förbi (...)
- Vidar Det är ju en sak att få kritik och en annan sak att så att säga störa forskningsprocessen.
- Vendela Ja, men river dom ner skåpen så är det inte så lätt att utvärdera det, ja det är ju en utvärdering i sig, att det funkar inte att ha det så. Och det var ju väldigt märkligt (...) nu idag är det ju inte några större problem (...) men då när det kom första gången mottogs det ju väldigt negativt.

Däremot, borde forskningen i många fall beskrivas på ett mer begripligt sätt än vad som f.n. görs från forskningens håll, resonerar man. Den diskussionen innefattar populärvetenskapligare språkbruk, men också andra framställningsformer såsom konstnärliga illustrationer och dramatiseringar. Men när andra uttrycksformer kommer på tal tvekar ofta forskarna spontant och värjer sig för att det kan bli för mycket underhållning i stället för vetenskap av det hela.

Exempel 17:

- Emil Tänk om man skulle kunna få sina resultat att föras fram eller gestaltas genom ett spel till exempel. Jag tänker på min forskning så att man försöker, man ser vissa, man analyserar ett visst skede och vissa människor handlar på ett visst sätt och så får det vissa konsekvenser (...) Och därav kan man föra en argumentation och dra vissa logiska slutsatser och så vidare. Så tänk om man skulle kunna få folk att förstå dom här konsekvenserna som man har upptäckt genom, inte genom att läsa en bok som ingen läser, utan på något annat sätt. Men å andra sidan kanske man inte ska – det finns ju dom som skulle hävda att man ska inte göra snabbmat av allting och inte liksom, göra entertainment av allting heller – ja jag vet inte som sagt det där är svårt.
- Eva Det finns exempel som jag har sett på konsulter som byggt vidare på en avhandling och gjort ett företagsspel eller tagit in vissa delar av avhandlingen i ett företagsspel. Men det blir en annan typ av, för jag tänkte just på det här vilka drivkrafter man har också för det är ju inte bara så att man sitter och funderar ”vad ska jag göra med de här två dagarna?” utan man har en tidspress att...
- Emil Ja, ja.
- Eva ...att vad ska jag säga, prestera under en viss tid och då får man prioritera bland olika sysslor och min uppfattning är väl att det här med att föra ut sina resultat mot allmänheten då... Däremot mot det akademiska samhället så är det ju väldigt prioriterat att göra det. Och det är väl sådant som återfinns i system också för jag såg för några år sedan sådant som prioriteras när man sökte lönerna och det är sådana saker som antalet publicerade artiklar och att ha skrivit en avhandling och lite mer den typen av vetenskapligt bidrag som väger ganska tungt.

- Emil Mm.
- Eva Sedan har det här med undervisning också kommit in som en tyngre del, att man börjar betona det mer och mer. Däremot så betonas ju inte det här med kontakt ut mot, kanske främst företag här då, men ut mot allmänhet, det är inte sådant som strukturellt, prioriteras.
- Emil Det får kanske betala sig själv.
- Eva Och då blir alternativet kanske att om man kan göra en konsultidé av det hela.
- Emil Ja precis.
- Eva Då kan man föra ut dom här resultaten, men om det inte går att göra underhållning eller konsultifiera dom här resultaten då kanske man hellre väljer att inte ha kontakt eller att enbart ha kontakt mot det vetenskapliga samhället.

Ett par av grupperna pratade om aktionsforskning som en möjlig metod där man från början går in i ett projekt med ambitionen att förändra och kanske t.o.m. skriver rapporter tillsammans med dem som man forskar om och för. Man pratade också om nära samarbeten med andra verksamheter såsom vetenskapsjournalistik, samt att också forskare bör bli mer tydliga, använda metoder att visualisera etc. Kulturvetare och samhällsvetare påpekar att naturvetenskapen ligger steget före med att visualisera vetenskap i exempelvis 3D-grafik.

Exempel 18:

- Norman Själva problemet är oerhört abstrakt, (...) man studerar en simulering av någonting, sedan så har man så enorma datamängder så kan man inte skriva ut det, man kan inte läsa det. Men vad gör dom då? Jo då byter dom medium och så skapar dom liksom en ny form, en ny metod en vetenskaplig visualisering, stereo-3D-grafik, och vad händer då? Jo plötsligt så får du en bild som är rörlig som du kan interagera med och som är av den här simuleringen och så plötsligt har du gjort en bild och då kommer dom med sådana här språkliga underbara saker som att ”jamen jag vill känna data blåsa genom håret”. Jaha, hur då tänker man? ”Jamen jag vill se data jag vill vara i data.” Och sedan upptäcker man att dom har bytt medium och har byggt någonting som heter VR-teatern. Som jag är med och jobbar i nu. Teater. Hela tiden blir det mer och mer publika metaforer. (...) Det intressanta är att nu har vi plötsligt någonting som har varit en oerhört abstrakt process för forskaren, blivit en bild som den forskaren fortfarande påstår: ”det här är metoden”, ”det här är data”, ”det här är verkligen data, det är utifrån den som förståelsen av fenomenet uppstår, inte det är inte bara en bild, det är ingen illustration det här är en metod”. Samtidigt går den att använda direkt för folk tycker den är häftig
- Niklas Ja alltså det är ju, folk är ju vana att tänka i bilder, se bilder, rörliga bilder och så vidare.
- Norman Men också att kunna visualisera en större kedja av vad vi håller på med, du har objektet, du har metoden och du har alla dom sakerna ligger liksom parallellt, man kan göra berättelser om dom för folk.

Niklas Mm. och det är förmodligen, där har vi bara börjat inom humaniora och samhällsvetenskap. Det vill säga vi får inte bara stapeldiagram för att återknyta till dom här valrapporterna, utan man borde ju kunna visualisera det lite häftigare *eh he he*

Visualisera vetenskap, visa upp sin metod och hitta nya sätt att begripliggöra sina resultat, är sådant som diskuteras av forskare som är intresserade av problematiken med forskningens osynlighet i samhället. Det finns mer än rymdforskning och klonade råttor som är värt att visa upp för allmänheten i häftiga grafiska illustrationer, påpekade bl.a. ekonomiforskarna och forskarna i den tvärvetenskapliga fokusgruppen. Samtidigt pekar de på att när det blir för mycket bilder och för enkelt framställt i medierna så tappar budskapet i trovärdighet.

Flera av grupperna tog explicit upp frågan om inte också allmänheten kunde förväntas ta en del av ansvaret för dialogen och t.ex. ställa tydligare krav på vad man vill ha ut av forskningen och hur man vill ta del av den. Om vi hade en mer kritisk och aktiv allmänhet skulle även medierna behöva skärpa sig, menar naturvetarna. kvällstidningarna larmar med feta rubriker när det händer något negativt (t.ex. när någon enstaka person har drabbats av biverkningar av ett läkemedel) men man får sällan läsa om alla de gånger som läkemedelsforskningen lyckas bota svåra sjukdomar för ett antal människor. Allmänheten är "lättskrämd" och den positiva nyheten "säljer inte", därför får vi de här nyheterna, säger de. De menar också att det är lönlöst att försöka nå ut med ett mer nyanserat budskap efter en skrämselfartikel i kvällspressen.

Merparten av forskarna i den här studien ville förbättra relationen med nyhetsmedierna – men var inte så övertygade om att det skulle gå att genomföra. Naturvetarna uttryckte stark skepsis mot nyhetsjournalister, speciellt inom kvällspressen. Väg- och transportforskarna som uttryckte att de hade mest goda erfarenheter av journalisternas arbete, påpekade också att det fanns personer i deras forskningsprojekt som valde att inte framträda i nyhetsmedierna. Man var där noga med att alla kanske inte vill figurera i nyhetsmedierna och inte heller ska behöva göra detta så länge det finns andra som kan och vill ta den rollen. Ett par forskare påpekade också att de professionella informatörerna, arbetar väldigt affärsmässigt och för den skull kan missa nyanserna i forskningskommunikationen.

Forskningskommunikatörerna och deras roll

Vetenskapen har starkt förtroende hos folkopinionen, konstaterar Sören Holmberg och Lennart Weibull (VA-rapport 2004:1). Starkast är förtroendet för medicin, 84 procent, samt för teknik och naturvetenskap, 71 respektive 68 procent. Det är därför bekymmersamt att forskarna själva anser att de inte når ut till allmänheten eller att allmänheten mest får ta del av snedvridna budskap om medicin och naturvetenskap i medierna. Det är också problematiskt om det är så att forskare misstror i stort sett alla nyhetsjournalister. Forskningsrapporterna måste förklaras för journalisterna men om man misstror varandra kommer inte sådana dialoger till stånd. Medieforskaren Håkan Hvitfelt har på ett träffande sätt beskrivit de viktigaste skillnaderna mellan journalistens och forskarens profession (1983). I det journalistiska arbetet krävs snabbhet, en förmåga att förenkla en komplicerad verklighet och intressera publiken. Journalisten förutsätts också kritiskt granska den verklighet som omger oss, och där utgör vetenskapen inget undantag, den ska granskas på samma villkor som allting annat. I vetenskapen däremot råder extrem

noggrannhet. Relevans och resonemang är oftast endast inomvetenskapligt tillämpbara. Ur journalistens synvinkel kan därför både forskningsprojekten som sådana och finansieringen av dem uppfattas som kontroversiella. Journalisten kanske uppfattar forskaren som obegriplig, ointressant eller till och med som maktfullkomlig, medan forskaren å sin sida uppfattar journalisten som okunnig och skandalhungrig.

Samtidigt som dessa motsättningar existerar mellan journalistik och forskning, anser många forskare att journalister ska hantera åtminstone en del av kommunikationen med allmänheten (*Så förbättras dialogen forskare – allmänhet*). I min studie pratar forskarna också om att journalister är pedagoger och folkbildare, men att de inte tar den rollen och det ansvaret på allvar.

Under senare delen av den här studien sökte jag upp ett par forskningskommunikatörer och frågade bl.a. vilka möjligheter som finns för forskare att kommunicera sina forskningsresultat direkt istället för via informatörer och journalister. Deras arbete handlar just nu mycket om att få forskare att göra egna elektroniska publiceringar. Oftast handlar det om att lägga ut hela rapporter eller vetenskapliga artiklar i en elektronisk databas som är öppen och tillgänglig för alla att söka i. Där ska också finnas en kortare, allmän beskrivning för att det ska gå snabbt att få fram texten och söka det man är intresserad av. Så här säger kommunikativören Kristina:

Exempel 19:

Kristina Det finns en svårighetsgrad när forskarna själva publicerar, det vet man ju inte hur allmänheten kan ta till sig den informationen och där är det ju frågan om man kan upprätta en dialog för att underlätta förståelsen av innehållet.
Ett sätt är att ha mer interaktiva moment i publiceringsverktygen, men det är också frågan hur mycket tid det finns för forskaren att ha den typen av kommunikation.

Kollegan Kristoffer har tidigare arbetat med ett nationellt kommunikationsprojekt som gick under namnet Safari. Det startade under slutet på 1990-talet men lades ner efter ett par år, på grund av att forskarna inte använde tjänsten. Safari var just ämnat som en länk mellan forskning och allmänhet men det var väldigt få som lade ut information på den universitetsgemensamma webben så den tappade sitt värde. Kristoffer tror inte att det berodde på att man var tidigt ute med ett projekt för så omfattande elektronisk publicering, utan att det snarare handlade om att det saknades incitament för forskarna. ”Vi hade varken morot eller piska” säger han. Det byggde på total frivillighet och de ansåg inte att de hade den tid det skulle ta att göra informationen tillgänglig. Kristoffer ser ett problem när forskare ska stå för det här arbetet själva: ”man kan ju vara en otroligt bra forskare utan att kunna förmedla sig med allmänheten och man kan ju inte sortera bort dom, snarare då att universiteten satsar på vetenskapsjournalister och den typen av kanaler”.

Forskningskommunikativörerna menar att det måste ”löna sig” för forskarna att kommunicera med allmänheten, antingen via meriteringssystemet eller på något annat sätt. De har en konkret idé där forskningsfinansierarna spelar en viktig roll:

Exempel 20:

- Kristoffer En enkel lösning vore ju att för att få ut dom sista 30 procenten av anslagen så ska dom ha skrivit en populärvetenskaplig sammanfattning av vad dom har gjort.
- Kristina Ja och då skulle det inte ha varit så ifrågasatt för då är det ju beställaren som kräver något i gengäld, för det är svårare när en bibliotekarie kommer och säger det.

Detta förslag skulle innebära att forskare började efterfråga universitetsbibliotekens och informationsavdelningarnas tjänster istället för att man får tjata fram informationen till webbsidorna. Det skulle, tror forskningskommunikatörerna, också blir fler interaktiva nättjänster där man kan fråga en forskare och dessutom få snabba genomtänkta svar. Man påvisar också att det finns goda exempel på ämnen och institutioner som startat interaktiva nätsidor där forskare turas om att vara tillgängliga. Flera av dessa finns vid Lunds universitet där både Kristina och Kristoffer arbetar.

Summering av resultaten

Vid en sammanfattning av vad forskarna säger om allmänheten, ser vi egentligen flera allmänheter. På en övergripande nivå finns forskarsamhället som man kan säga, för en form av dialog med samhället (allmänheten). Men det är egentligen inte denna nivå vi är ute efter här.

Därutöver finns olika former av 'allmänhet' på meso- och mikronivå: t.ex. organiserade intressen, personer som är intresserade respektive ointresserade av forskning, olika praktiker och individer som är direkt berörda av forskningen. Forskarna påpekar att det finns olika möjligheter att kommunicera, eller föra en dialog, beroende av vem allmänheten är. Dels handlar det om att människor som intresserade och lite insatta i det forskningen handlar om, sällan är svåra att föra en dialog med. Det finns också en kategori av allmänheten som är direkt berörda av forskningen. Ibland är även de människorna lätta att nå och föra en dialog med, men inte alltid, det finns också grupper av berörda som bara kommer till tals via ombud eller representanter i intresseföreningar, anhängarföreningar, myndigheter etc. Därutöver ser forskarna allmänheten i termer av skolor, föreningar och företag som man har kontinuerliga kontakter med. En annan form av allmänhet är massmedierna och journalisterna, som forskarna beskriver i termer av en 'självutnämnd allmänhet'.

När forskarna pratar om sin roll nämner de dels enskilda forskares dialog med enskilda personer, företag, föreningar, skolor och massmedier; dels olika forskargrupper och institutioner som har olika organisationer (företag/skolor/föreningar) som samarbetsparter. Dessutom nämner de forskarsamhället i ett större sammanhang, med dialogen mellan politik och forskning samt forskningen som en kunskapsskälla i ett större perspektiv.

På de olika nivåerna kan det uppstå problem och hinder för en utökad dialog. Följande fem punkter är de tydligaste och viktigaste hindren som framkommit i fokusgruppsdiskussionerna:

- Forskningskommunikation har lågt värde i meriteringssammanhang. Att arbeta med populärvetenskaplig information och forskningskommunikation värderas inte lika högt som vetenskapliga publiceringar, vid t.ex. tillsättning av forskartjänster eller forskningsprojekt.
- Forskningskommunikation kräver tid och engagemang av forskarna. Eftersom forskarna inte får kredit i form av vetenskaplig meritering, prioriterar de hellre andra saker före dialogen med allmänheten.
- Forskningskommunikation kostar pengar. Forskarna säger att väldigt lite resurser avdelas för den 'tredje uppgiften' vid universitet och högskolor. De privatanställda forskarna säger att deras närmaste chefer helst ser att de ägnar sig åt forskningen på heltid.
- Forskningskommunikation har låg status hos de organisationer som finansierar forskning. Ett fåtal forskningsfinansiärer kräver planering för forskningskommunikation i samband med ansökningsförfarandet, färre än ett fåtal har någon form av uppföljning för att se att kommunikationen verkligen kommer till stånd.
- Forskningskommunikation framstår ibland som ointressant eftersom allmänheten inte förstår forskares sätt att kommunicera. Forskare är väldigt självkritiska och många av dem kommunicerar sina resultat på ett sätt som inte allmänheten förstår. Forskningsresultat är ofta tvetydiga vilket är svårt att kommunicera på ett begripligt sätt till allmänheten.

5. Diskussion

På senare år har begreppet 'tredje uppgiften' ifrågasatts från flera olika håll, såväl bland forskare som allmänhet (se t.ex. Tydén, 1994). I vissa fall handlar det om en kritik mot att se forskningskommunikationen som en uppgift som läggs på forskaren/högskolan efteråt, något som kommer i tredje hand, efter de två huvuduppgifterna forskning och undervisning. Istället för en tredje uppgift bör forskningskommunikationen ses som integrerad i allt det andra som man gör vid universitet och högskolor. På så vis blir den inte ett 'bihang' eller en pålaga utan snarare ett förhållningssätt som genomsyrar hela verksamheten. Men där befinner vi oss inte än, även om enskilda forskare samt några forskargrupper och forskningsinstitutioner har nått en bra bit på väg.

Björn Fjæstad (1997) har noterat att det vanligtvis inte finns någon styrning eller initiering från centralt håll på universiteten och inte heller så många etablerade kanaler där en efterfrågan utifrån skulle kunna ge sig till känna. Han säger också att attityder hos forskare till forskningskommunikation inte har kartlagts så ofta. När kommunikationsforskaren Eva J:son Lönn i Umeå för några år sedan gjorde en undersökning bland ett 80-tal forskare framkom följande fyra 'skäl' som talade mot forskningskommunikationen (ibid.):

- forskare ansåg att om man publicerar sig i massmedier kan forskningen bedömas vara av sämre kvalitet (refuseras av inomvetenskapliga tidskrifter)
- forskningskommunikation kan vara ett sätt att försöka vinna personliga fördelar, särskilt forskningsbidrag
- forskare som syns mycket i massmedierna kan bli betraktade som oseriösa (främst bland andra forskare)
- massmedierna ger ofta en felaktig bild av forskningen, och därför bör man inte medverka där

Forskarna i Lönn's undersökning kunde tänka sig att kommunicera till den del av allmänheten som utgjordes av användarna, d.v.s. den begränsade krets som var direkt berörd av forskningen, därutöver hade de inga eller små ambitioner. Merparten av dessa forskare (75 %) menade att forskningskommunikation i ingen eller ganska liten utsträckning bör sakna meritvärde. (ibid, s 54).

Dessa punkter liknar resultaten i mina samtalsdata. Men jag vill inte säga att forskarna håller med om att det alltid är så att man t.ex. kan betraktas som oseriös om man framträder i massmedierna, och de håller definitivt inte med om att det bör och skall vara på detta vis. I stället problematiseras de gängse metaforer och bilder av forskarnas kontakt med allmänhet och massmedier, som visas upp i en del andra undersökningar. I min undersökning handlar det främst om en misstro mot journalisterna. Forskarna har däremot inget emot att framträda om de får veta vad som skrivs om dem, d.v.s. om de har möjlighet att kontrollera innehållet. Det är också några som menar att forskare själva oftare bör skriva populärvetenskapliga artiklar och rikta sig direkt till allmänheten utan journalisten som mellanhand. Forskarna säger också att de vill synliggöra mer av forskningsprocessen för allmänheten eftersom de hoppas att de därmed kan få ökad förståelse för forskningens villkor och hur resultaten kan tolkas.

Fjæstad påpekar, att för att den demokratiska processen ska fungera hela vägen (från gräsrotterna och uppåt), krävs det att medborgarna (inklusive politikerna) har en viss insikt om vilken typ av frågor som forskning kan respektive inte kan besvara, och om vilka metoder som kan anses vara vetenskapliga. Man bör förstå att vetenskap är en mänsklig aktivitet och att den därför påverkas av mänskliga motiv och brister. Allmänheten bör på en allmän nivå tillägna sig en grundläggande kritisk hållning, vilket implicerar en aningskepsis i kombination med en viss översiktlig kunskap om teorier och föreställningar i ämnen som fysik, ekologi, nationalekonomi, statistik, beteendevetenskap o.s.v.

Martin Kylhammar och Jean-François Battail är inne på samma tankesår när de med utgångspunkt i det senmoderna s.k. 'kunskapssamhället' och med kommunikation och kunskap som huvudbegrepp, pekar ut de motsättningar som kan uppstå mellan de demokratiserande och kunskapande perspektiven:

Å ena sidan måste demokratin ses som ett av den moderna vetenskapens barn. Det var vetenskapen som först upptäckte att gemensamt, fritt offentligt förnuftsbruk var framstegets moder. Öppenhet, respekt för den andre, kritiskt tänkande, dialog, offentlighet, yttrandefrihet och gemensamt förnuftsbruk är vetenskapens kardinaldygder liksom det är demokratin.

Å andra sidan har vetenskap och kunskap inget alls med demokrati och jämlikhet att göra. Tvärtom. I kunskapens värld gäller bara det bästa, det mest kompetenta, det skickligast utformade beviset, det överlägsna belägget, den mest motsägelsefria teorin. Man röstar inte bland kunskapskonstruktörerna, majoriteten har strängt taget inte med saken att göra. Kanske

skall man snarare säga att minoriteten, spjutspetsarna, alltid har rätt i de lärdas republik. I ett samhälle med kunskap som överordnat värde riskerar andra, minst lika viktiga värden att marginaliseras, värden som till exempel empati, solidaritet, mångfald, trygghet, spontanitet och sinnlighet... (Kylhammar & Battail, 2003:57).

Populärvetenskap kan inte i någon större utsträckning hjälpa till när experter ska fatta beslut (för detta krävs det andra informationskanaler), men däremot kan den ha stor betydelse i föreningslivet, när det gäller att ta ställning i policyfrågor som rör vetenskapliga aspekter, vid allmänna val och vid folkomröstningar (ibid, s 71) (jfr ex. 11 där en av forskarna pratade om kärnkraftsfrågan som ett "gränsobjekt" där forskare och allmänhet kunde mötas).

Människor i allmänhet kan nog känna att en del vetenskap är skrämmande och att den inkräktar på deras grundläggande värderingar. I andra fall är det kanske enskilda forskare som stör allmänhetens rutiner och inkräktar på domäner som man på något sätt anser bör vara fredade. Exempelvis pratade ju transportforskarna i den här studien om att utrustningen i deras forskningsprojekt för hastighetsövervakning blivit saboterad av människor som troligen ansåg sig vara övervakade (ex. 16). Fjæstad menar att allmänheten måste lära sig att skilja på vetenskapen och forskarna:

Här måste allmänheten bringas att inse att vetenskap är ett slags ideal som framför allt drar upp allmänna ramar om undersöknings- och analysmetoder och om kriterier för vad som ska accepteras som kunskap, medan forskare är människor som kan fatta både sakligt ogrundade och moraliskt förkastliga beslut (Fjæstad, 1997:72).

En av utgångspunkterna för den här undersökningen är att samhället (och med det allmänheten) har legitima krav att ställa på forskningen. Å ena sidan ska forskning riktas mot väsentliga frågor för samhällets verksamheter, vara samhällsrelevant; å andra sidan ska den vara självständig, d.v.s. producera sina resultat oberoende av finansiärer, politiker, intressegrupper och andra som kan vara intresserade av vad forskningen presterar. Man har också rätt att kräva att den håller hög vetenskaplig kvalitet samtidigt som resultaten bör rapporteras öppet och på ett sätt som är begripligt även utanför projektet och forskningsdisciplinen. Samtidigt ska inte människor (och helst inte heller djur) utsättas för fysisk eller psykisk skada, kränkning eller risk i samband med att forskningsprojekt utförs och resultaten publiceras. Forskningen i sig själv men även andra aktörers krav på den, implicerar dels viktiga etiska aspekter, dels mer allmänna resonemang om rättigheter och skyldigheter samt var, när och hur forskning ska bedrivas och rapporteras. Både forskningen och samhället i övrigt har ett ansvar för att dessa skilda perspektiv och krav inte blir till motsättningar.

När man lyssnar på de inspelade samtalen med forskarna framkommer att dessa krav ibland kan verka motstridiga och komma i konflikt med varandra. Forskare ställs under olika stadier i sitt arbete inför olika s.k. "vägningsproblem" (Hermerén, 1996). Det kan handla om vad man kan och får säga av forskningsetiska skäl men också av hänsyn till inomvetenskapliga kvalitetsaspekter. Forskarna i fokusgruppsamtalen berörde även den egna känslan för vad som är rätt att uttala sig om, och menade att de måste vara vaksamma på i vilka sammanhang de hamnar i expertrollen och i vilken mån de skulle bejaka den rollen. De talade om detta dilemma som problematiskt, dels för att de inte kan och vet allt som de förväntas kunna svara på, dels för att de kanske blir förknippade med andra roller som man inte vill och kan ta om man går utanför sin vetenskapliga position. Hermerén skriver:

Sådana konflikter skulle inte behövas, om vi levde i de bästa möjliga av alla världar, dvs. i en värld som endast innehöll goda människor, där inga handlingar hade både goda och dåliga konsekvenser, och där forskning och etik var fullkomligt integrerade. Men eftersom vi inte lever i en sådan värld, får vi försöka lära oss att leva med dessa konflikter och de avvägningsproblem de ger upphov till. (s.18).

Avvägningsproblemen framkommer på flera olika sätt i samtalen med forskarna. Deras diskussioner tydliggör t.ex. vad jag skulle vilja kalla en balansgång mellan dels de egna och forskarsamhällets krav på inre kvalitet och dels kraven utifrån samhället, där allmänhetens/mediernas krav på begriplig kommunikation om forskningens resultat är en del. Kraven från samhället implicerar också kommersiella krav och frågor om vem som "äger" kunskapen. Från forskarsamhällets sida har man historiskt och traditionellt sett inte prioriterat dialogen med allmänheten (Fjæstad, 1997; Nolin 1998)). I det vetenskapliga meriteringsystemet värderas produktion av akademisk litteratur i termer antalet refereebedömda artiklar och böcker och det bygger inte på att man ska göra sig förstådd hos en bredare allmänhet. Även om det inte är ett hinder att även allmänheten förstår så producerar man sällan den typen av texter när man skriver för internationella vetenskapliga tidskrifter och förlag.

Medan forskarna helst vill prata om hela forskningsprocessen vill journalister och allmänhet helst ta del av forskningen i form av tydliga resultat, i korta texter och enkla meningar. Forskare vill vara med och definiera problemen och formulera frågorna, inte bara bli inkallade för att ge svar på färdigformulerade frågor. Det blir ett dilemma för många forskare som gärna vill kommunicera med allmänheten, men sedan väljer att hellre titta än spela med i publikfriande frågeprogram och anpassa sig till hårt redigerade medieformat.

Det handlar i dessa diskussioner ofta om att man vill se kvalitativa förbättringar inom de kanaler som redan finns. Vetenskapsrådets och KK-stiftelsens seminarier (2004) är ett exempel på att man har satt igång arbetet mot mer målinriktad forskningskommunikation. Forskningskommunikatörernas, i denna studie, förslag att ställa dialogen med allmänheten, som ett villkor för att få ut de sista 30 procenten av forskningsanslagen (ex. 20), är radikalare än de anmaningar som f.n. brukar komma från forskningsfinansiärerna.

Den ekonomiska nyttan kan vara ett argument för att enskilda forskare ska kommunicera mer med allmänheten, men den ekonomiska nyttan kommer också samhället till del om forskningsresultat blir rätt förstådda i sammanhang där de kan implementeras tillsammans med vardagligt vetande. Tyvärr är inte allmänheten heller särskild väl förberedd alla gånger, för att ta del av forskningens landvinningar, vilket bl.a. framkommit i andra studier (se t.ex. Alexandersson, 2004).

Från forskarnas sida är dialogen en process utan slut, där den första frågan också genererar ytterligare minst en fråga. Dialogen slutar inte i ett definitivt svar, i ett slutresultat, utan man bör se också nästa fråga som en del av svaret. "Det måste pågå" som en av forskarna i fokusgrupperna uttryckte sig (ex. 10). Den som väljer att bli forskare är ofta medveten om att det ständigt formuleras nya frågor i de projekt man arbetar med, man blir inte forskare för att man attraheras av det som är entydigt, lättbegripligt och enkelt att förklara. Därför blir det många gånger problematiskt att upprätthålla expertrollen samtidigt som man måste formulera korta entydiga repliker i TV eller låter sig bli intervjuad av en nyhetsreporter som sedan väljer och skriver vad som passar bäst i tidningens format till nästa dag.

De forskare som deltagit i den här undersökningen är kanske inte representativa för forskarsamhället i stort men vi kan använda resultaten som en indikator på vilka uppfattningar och föreställningar som finns i forskarsamhället och vilka idéer och visioner som framträder när forskare talar med varandra om dialogen med allmänheten. Urvalet för studien har skett genom förfrågan till ett större urval, men fokusgrupperna har de facto bestått av de forskare som är mest intresserade av att diskutera dialogen med allmänheten. Därmed inte sagt att det är de här forskarna som är bäst på att genomföra en sådan dialog. Det pågår vad jag har erfarit under undersökningens gång flera goda och innovativa exempel på hur forskare arbetar med att utveckla sin kommunikation. Samtidigt finns som framkommit hinder i form av hög arbetsbelastning, vilket gör att forskare 'avstår' från att kommunicera med andra än varandra, samt flera motstridiga intressen inbyggda i det vetenskapliga uppdraget som också kan verka hindrande. Den enskilde forskaren kan t.ex. inte själv ändra meriteringssystemet utan måste rätta sig efter de arbetsformer som formulerades århundraden bakåt i tiden. Samtidigt vet vi att det har skett förändringar genom historien fram till idag, vetenskaplig kunskap är inte längre enbart den bildade elitens privilegium, den har blivit allmänhetens egendom.

6. Förslag på framtida studier och projekt

Massmedier kan medverka till att skapa nya kunskaper och diskussion mellan människor, men djupare förståelse skapas knappast utan även andra kommunikationssätt och interpersonella nätverk, med ett brett register av kanaler och sammanhang där människor diskuterar sina kunskaper med varandra. Det behövs fler studier av hur dels journalister resonerar om sitt ansvar som folkbildare, men också hur allmänheten begripliggör och använder vetenskaplig kunskap i sin vardag. En sådan framtida studie skulle kunna baseras på intervjuer och/eller fokusgruppsamtal, med journalister och olika andra yrkesgrupper.

Den ekonomiska verkligheten ute på forskningsinstitutionerna är en aspekt som betyder mycket för om det ska bli mer eller mindre dialog i framtiden. Denna aspekt behöver troligen uppmärksammas i ett större sammanhang och inte enbart bli en diskussionsfråga för enskilda forskare och deras projektbudgetar. En möjlig framtida studie skulle kunna vara att undersöka i vilken mån ekonomin påverkar forskningskommunikationen och dialogen med allmänheten. Finns det särskilda medel avsatta för att anlita forskningskommunikatörer etc. vid forskningsinstitutionerna? Om inte, vems ansvar är det att se till att forskningskommunikationen inte blir just den tredje och sista uppgiften?

En annan framtida studie skulle kunna vara att kartlägga de uppfinningsrika försök som görs att kommunicera (visualisera, medialisera o.s.v.) vetenskaplig kunskap. En beskrivning av innovativa och framgångsrika projekt i detta avseende skulle kunna fungera som inspiration att starta nya kommunikationsprojekt. Här finns dels de 3D-projekt som den tvärvetenskapliga fokusgruppen från Norrköping diskuterade (ex. 18), dels de interaktiva internetsidor som forskningskommunikatörerna från Lund berättade om.

Osäkerheten hos forskarna och oviljan mot att delta i massmedierna, är ett dilemma som behöver diskuteras mer. En möjlighet kan vara att starta mediekurser, med studiebesök och praktik på medie företag, för forskare som vill lära sig kommunicera bättre med journalister och öva sig på att skriva nyhetstexter. Omvänt, behöver säkert en och annan journalist komma till forskarnas arbetsmöten (seminarier) och lyssna och lära, utan att ha krav på sig att presentera en artikel omedelbart efteråt.

7. Litteraturförteckning

Alexandersson, O. 2004. Forskningsinformation – bricka i tillväxtspelet? Inledning till en diskussion om forskningsinformationens ekonomiska betydelse. Stockholm: Nordisk Folkeuniversitet.

Almberg, E. & Nyberg, J. 2004. Framgångsrik forskningskommunikation – en dialog mellan forskare, finansärer och informatörer, Stockholm: Vetenskapsrådet & KK-stiftelsen.

Barbour, R. & Kitzinger, J., (red). 1999. Developing Focus Group Research. London: Sage.

Bloor, M., Frankland, J., Thomas, M. & Robson, K. 2000. Developing Focus Groups in Social Research. London: Sage.

Fjöstad, B. 1997. ”Vad rymts i forskningsinformationen? Två praktiska perspektiv”, i Jacobsson, R. & Öquist, G. 1997: Vetenskapens rymder. Perspektiv och visioner. Stockholm: Kungl. Skytteanska Samfundet och Carlssons bokförlag.

Hedquist, R. 1983. ”Populärvetenskap – diskussionsinlägg”. I Rosengren, K-E & Ingelstam, L. 1983, (red). Forskningsinformation i massmedierna, ss. 31-40. Stockholm: Liber.

Hvitfelt, H. 1983. ”Journalistik och nyhetsvärdering”. I Rosengren, K-E & Ingelstam, L. 1983, (red). Forskningsinformation i massmedierna, ss. 71-89. Stockholm: Liber.

Holmberg, S. & Weibull, L. 2004. Vetenskapen står stark i folkopinionen. VA-undersökning i samarbete med 2003/2004 års SOM-undersökning (Samhälle Opinion Massmedia). Göteborg: Göteborgs Universitet.

Israel, J. 1998. ”The Relevance of Presuppositions in Science for its Popularization” . I Israel, L. 1998. Vetenskapens populära gestaltningar. Rapport från en konferens om popularisering av vetenskap och forskningsinformation, ss.70-75. Halmstad: Högsolan i Halmstad.

Kylhammar, M. & Battail, J.F., (red). 2003. På väg mot en kommunikativ demokrati? Sexton humanister om makten, medierna och medborgar-kompetensen. Stockholm: Carlssons bokförlag.

Levin, L. 2003. Forskares syn på samtal med allmänheten – en fokusgruppsstudie. Delrapport. VA-rapport 2003:5. Stockholm: VA! Vetenskap & allmänhet.

Hansson, H. 1998. ”Vetenskapen som motbild”. I Israel, L. 1998. Vetenskapens populära gestaltningar. Rapport från en konferens om popularisering av vetenskap och forskningsinformation, ss.76-84. Halmstad: Högsolan i Halmstad.

Hermerén, G. 1996. Kunskapens pris. forskningsetiska problem och principer i humaniora och samhällsvetenskap. Lund /Uppsala: HSFR, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

Morgan, D. 1997. Focus Groups as Qualitative Research. London: Sage.

Myers, G. 1998. "Displaying opinions: Topics and disagreement in focus groups". Language in Society, nr 27: 85-111.

Nolin, J. 1998. "Farliga publikationer och skadliga generaliseringar". I Vetenskapens populära gestaltningar. Rapport från en konferens om popularisering av vetenskap och forskningsinformation, ss. 10-27. Halmstad: Högskolan i Halmstad.

Så förbättras dialogen forskare – allmänhet. 2004 års Erlanderseminarium i Ransäter, Värmland, 2004-06-14. Referat tillgängligt: <<http://www.v-a.se/>> 2004-10-16.

Tydén, T. 1994. Morgondagens forskningsinformation – ett brobygge av forskare och praktiker. Uppsala: Ord & Form AB.

VA-rapport 2002:2. Allmänhetens syn på vetenskap. Stockholm: VA! Vetenskap & allmänhet.

Wibeck, V. 2000. Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod. Lund: Studentlitteratur.

Wibeck, V. 2002. Forskares syn på samtal med allmänheten – en intervjuundersökning. VA-rapport 2002:3. Stockholm: VA! Vetenskap & allmänhet.

Wikgren, M. 1998. Att förklara vetenskap. Forskningsinformation ur ett informationsvetenskapligt perspektiv. Åbo: Åbo akademi.

Yeo, R. 1993. Defining Science. William Whewell, natural knowledge, and public debate in early Victorian Britain. Cambridge: Cambridge University Press.

VA-Rapporter

- 2002:1 Vad tycker folk i andra länder?
- 2002:2 Allmänhetens syn på vetenskap
- 2002:3 Forskares syn på samtal med allmänheten
- 2002:4 Ungas syn på vetenskap

- 2003:1 Vetenskapen i Samhället
  - resultat från SOM-undersökningen 2002
- 2003:2 VA-studier under luppen:
Synen på vetenskap 2002
  - en analys
- 2003:3 Allmänhetens syn på Vetenskap 2003
- 2003:4 Forskares syn på Vetenskap och Allmänhet
  - intervjuundersökning 2003
- 2003:5 Forskares syn på samtal med Allmänheten
  - en fokusgruppsstudie
  - Delrapport

- 2004:1 Vetenskapen i Samhället
  - resultat från SOM-undersökningen 2003
- 2004:2 Lärares inställning till vetenskap och forskningsbaserad kunskap
  - en översikt av några svenska forskningsrapporter
  - några goda exempel på mötesplatser
- 2004:3 Allmänhetens syn på Vetenskap 2004
- 2004:4 Lärares syn på Vetenskap
  - intervjuundersökning 2004
- 2004:5 Forskares syn på samtal med Allmänheten
  - en fokusgruppsstudie
  - Slutrapport
- 2004:6 Vad tycker folk i andra länder 2004?
  - analys 2004 av några utländska opinionsundersökningar

Föreningen Vetenskap & Allmänhet, VA, vill främja dialog, öppenhet och förståelse mellan allmänhet och forskare. VA vill inspirera till samtal om forskning och skapa nya mötesplatser på oväntade arenor kring engagerande frågor. Alla skall kunna möta forskare för att utbyta idéer och bättre förstå forskningens resultat, arbetet för att nå dit och vetenskapens roll i samhället.

Föreningens mål är att

- öka kontakterna och utbytet av idéer mellan allmänhet och forskare
- öka allmänhetens kunskap om forskningens metoder och resultat
- utveckla forskarnas lyhördhet och förståelse för allmänhetens frågor om och oro för forskning
- bygga regionala, nationella och internationella nätverk för erfarenhetsutbyte och möten.

Verksamheten inriktas mot tre områden:

- **Kunskapsbyggande** om gränsytan mellan allmänhet och vetenskap genom opinionsundersökningar och studier om vad allmänheten, ungdomar och särskilda grupper anser om forskning och hur forskare ser på dialog med allmänheten
- **Samtal** mellan forskare och allmänhet; att katalysera eller i egen regi prova okonventionella former, arenor och teman
- **Erfarenhetsförmedling** av metoder, former och teman för samtal och spridning av kunskaper från studierna

Vetenskap & Allmänhet, VA bildades 2002 och har under de två första verksamhetsåren genomfört ett antal studier och undersökningar, prövat annorlunda samtalsformer och olika metoder för erfarenhetsförmedling, framför allt via Internet. Resultaten presenteras på föreningens webbplats: www.v-a.se.